

İ.Ə.ƏHMƏDOVA

baş müəllim

e-mail: ridvan_baku@mail.ru

:<https://orcid.org/0009-0000-4024-2424>

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

(Bakı şəh., Ü.Hacıbəyov küç., 68)

10.62021/0026-0028.2025.4.452

P.ÇAYKOVSKİNİN “İLİN FƏSİLLƏRİ” FORTEPIANO SİLSİLƏSİ (TƏLƏBƏLƏR ÜÇÜN METODİK TÖVSIYƏLƏR)

Xülasə: *P.İ.Çaykovskinin fortepiano silsiləsi “İlin fəsilləri” tələbələr üçün qiymətli tədris materialıdır. Hər bir pyes müvafiq ayın xarakterini əks etdirərək musiqi təxəyyülünü və emosional ifadəni inkişaf etdirir. Silsilə üzərində işləmək texniki bacarıqları, ifa dəqiqliyini və səslərin harmoniyasını gücləndirir. Bu əsərlərin tədris prosesində istifadəsi tələbələrin musiqi mədəniyyətini artırır və Çaykovskinin irsini daha dərindən anlamağa kömək edir.*

Açar sözlər: *tələbə, silsilə, musiqi, P.Çaykovski, fortepiano*

“İlin fəsilləri” silsiləsi proqram musiqisinin parlaq nümunəsidir, burada hər bir pyes müvafiq ayın xarakterik ovqatını əks etdirir [1, s. 112].

P.İ.Çaykovskinin “İlin fəsilləri” silsiləsi dünya fortepiano ədəbiyyatının ən parlaq səhifələrindən biridir. Bu əsər təkcə rus romantik fortepiano musiqisinin incisi deyil, həm də pedaqoji baxımdan mühüm əhəmiyyət daşıyır. “İlin fəsilləri” silsiləsi fortepiano öyrənən tələbələrin bədii təxəyyülünü, emosional ifadəliliyini və musiqi zövqünü inkişaf etdirmək üçün ideal materialdır. Hər bir pyes özündə müəyyən bir ayın ovqatını, təbiət mənzərələrini və insan duyğularını ifadə edir. Tələbələr bu pyesləri ifa edərkən həm musiqi məzmununu dərk etməyi, həm də fortepiano texnikasını təkmilləşdirməyi öyrənirlər. Çaykovskinin musiqisində lirik duyğular, poetik ifadələr və milli intonasiyalar ustalıqla birləşir. Bu baxımdan “İlin fəsilləri” əsəri həm bədii, həm də metodik baxımdan əvəzolunmaz tədris materialıdır.

Silsilə 12 pyesdən ibarətdir və hər pyes ilin bir ayına həsr olunmuşdur. Bu əsərlər 1875-1876-cı illərdə “Nuvelist” jurnalında çap olunmuş və sonradan bütöv silsilə şəklində toplanmışdır. Hər pyesin əvvəlində Çaykovski dövrün məşhur şairlərindən seçilmiş epigraflar yerləşdirmişdir ki, bu da musiqi məzmununa poetik istiqamət verir. Əsərlərin dili sadə, ancaq dərin emosional məzmunla zəngindir. Müəllif melodik ifadəliliyi və harmoniya rəngarəngliyini birləşdirərək, hər ayın fərqli emosional ovqatını musiqi vasitəsilə açır. Bu silsilənin öyrədilməsi zamanı müəllim tələbəyə yalnız not mətnini öyrətməklə kifayətlənməməlidir. Əsas məqsəd tələbənin musiqi təfəkkürünü inkişaf etdirmək, bədii təxəyyülünü oyatmaq və pyesin poetik ideyasını səslə ifadə etmək bacarığını formalaşdırmaqdır.

Yanvar – Buxarin yanında (Январь. У камелька). Bu pyesin obrazı sakit, ev mühitində keçən qış axşamının poetik təsviridir. İfa zamanı tələbə rahat, yumşaq legato texnikasına diqqət yetirməlidir. Frazə uzun və nəfəsli şəkildə aparılmalı, pedaldan ehtiyatla istifadə edilməlidir. Sağ əl melodiyası incə, zərif səslənməli, sol əl akkompamenti isə sakit, dalğalı xarakter daşımalıdır. Bu pyes tələbəyə tonun gözəlliyini, səslərin birləşmə mədəniyyətini və daxili sakitliyi çatdırmaq bacarığını öyrədir.

Fevral – Maslyanitsa (Февраль. Масленица). Fevral pyesi ilin soyuq, lakin gözəl qış təsvirini göstərir. Melodiya aydın, ritmik çevik və səliqəli olmalıdır. Tələbə burada dinamik

kontrastları düzgün ifadə etməli və pedalın istifadəsini balanslı idarə etməlidir. Əsərin ifası tələbəyə təbiət təsvirini musiqi vasitəsilə çatdırmağı öyrədir.

Mart – Torağayın mahnısı (Март. Песня жаворонка). Bu pyes baharın gəlişini, təbiətin oyanışını simvolizə edir. Melodiya quş səsi kimi yüngül və havalı səslənməlidir. İfa zamanı artikulyasiyaya və klaviatura ilə təmasın elastikliyinə diqqət yetirilməlidir. Ritmik çeviklik və frazaların təbii axını tələb olunur. Tələbə burada legato və stakkato arasındakı fərqi hiss etməyi, musiqi hərəkətini təbii şəkildə yönləndirməyi öyrənir.

Aprel – Qargülü (Апрель. Подснежник). Bahar oyanışı və yağış ritmini göstərir. Ritm və temp sabitliyinə diqqət yetirilməlidir. Pedaldan incə istifadə olunmalıdır. Tələbə ritmik çevikliyi və fraza idarəsini öyrənir.

May – Ağ gecələr (Май. Белые ночи). Şən, həyat dolu pyesdir. Barmaq çevikliyi, dinamik kontrastlar və pedalizasiyanın idarəsi önəmlidir. Melodiya açıq və yüngül səslənməlidir. Tələbələr təbiətin gözəlliyini hiss etməyi öyrənirlər.

İyun – Barcarolla (Июнь. Баркарола). Bu pyes silsilənin ən məşhur parçalarından biridir. Burada su üzərində yellənən qayıq təsviri, dalğaların sakit hərəkəti musiqi vasitəsilə çatdırılır. Melodiya geniş frazalarla aparılır və tələbədən səsin dərinliyi, pedalla incə iş tələb edir. Pedalın düzgün idarə olunması fortepiano səsinə zərif və rəngarəng göstərir. Tələbələr üçün bu pyes həm texniki, həm də emosional baxımdan əla təlim materialıdır.

İyul – Biçinçinin mahnısı (Июль. Песня косаря). Sakit yay axşamı təsviri. Melodiyanın uzun frazaları və legato texnikası önəmlidir. Sol əl akkompanementi dalğalı səslənməlidir. Pedal səsin rəngini öyrədir.

Avqust – Biçin (Август. Жатва). Oynaq və şən pyes. Temp və ritm üzərində iş, barmaq çevikliyi vacibdir. Pedal musiqi rəngini artırır. Melodiya aydın və ifadəli olmalıdır.

Sentyabr – Ov (Сентябрь. Охота). İlin başlanğıcını ifadə edir. Melodiya təmiz və nizamlı səslənməlidir. Pedal səslərin uzunluğunu və ifadəliliyini tənzimləyir. Ritm və fraza idarəsi tələbənin diqqətini artırır.

Oktyabr – Payız mahnısı (Октябрь. Осенняя песнь). Payızın kədərli və lirik ovqatı bu pyesdə ustalıqla əks olunmuşdur. İfaçı səslərin uzun nəfəsini, melodiyanın bükülmələrini və harmoniya dəyişikliklərini zərif şəkildə hiss etməlidir. Səsin dərinliyi və daxili sakitliyi burada əsas bədii məqsəddir. Müəllim tələbəyə pedala səliqəli idarə etməyi və dinamik keçidləri təbii saxlamağı öyrətməlidir.

Noyabr – Üçatlı arabada (Ноябрь. На тройке). Soyuq və kədərli payız təsviri. Tonun dərinliyi və səsin ifadəliliyi önəmlidir. Pedal incə və zərif şəkildə istifadə olunmalıdır. Melodiya balanslı və ifadəli səslənməlidir.

Dekabr – Milad bayramı (Декабрь. Святки). Silsilənin son pyesi bayram əhvali-ruhiyyəsini ifadə edir. Burada ritmik canlılıq, rəqsvari xarakter ön plandadır. İfa zamanı tələbə tempin sabitliyinə, barmaqların bərabərliyinə və ritmik dəqiqliyə diqqət yetirməlidir. Musiqinin oynaq və şən ruhu düzgün intonasiya və tempi hiss etmə bacarığı ilə bağlıdır.

Aşağıdakı metodik tövsiyələr təqdim edək:

1. Mətn üzərində ilkin iş: tələbə əvvəlcə əsərin məzmunu, epigrafi və bədii ideyası ilə tanış olmalıdır.

2. Faza və nəfəs: hər frazanın başlanğıc və son nöqtəsini müəyyənləşdirmək, melodik cümlələrin məntiqini anlamaq vacibdir.

3. Texniki bacarıqlar: legato, stakkato, pedalla iş və barmaq keçidlərinin təmizliyinə xüsusi diqqət yetirilməlidir.

4. Pedalizasiyanın idarə edilməsi: hər pyesdə pedal fərqli şəkildə tətbiq olunur; bu tələbəyə musiqi rənglərini dəyişməyi öyrədir.

5. Dinamik kontrastlar: musiqinin emosional gərginliyini ifadə etmək üçün piano və forte səviyyələri arasında balans tapılmalıdır.

6. Bədii düşüncə: müəllim tələbədən sadəcə notları ifa etməyi deyil, musiqi ideyasını hiss etməyi və səslə danışmağı tələb etməlidir.

7. Interpretasiya: tələbə Çaykovskinin musiqi dünyasını öz hissləri ilə qovuşduraraq, fərdi baxış formalaşdırmalıdır.

“İlin fəsilləri” silsiləsi P.İ.Çaykovskinin yaradıcılığında insan duyğularının, təbiət gözəlliyinin və zamanın dövrü təbiətinin poetik ifadəsidir. Bu əsər fortepiano pedaqogikasında tələbələrin həm texniki, həm də emosional inkişafı üçün mükəmməl vasitədir. Onun üzərində işləmək tələbələrdə musiqi təfəkkürünü, səslə təsvir etmə bacarığını və estetik zövqü formalaşdırır. Müəllim üçün isə bu silsilə, tələbəni musiqi bədii təfəkkürünə yönəltməyin, səslə düşünməyi öyrətməyin və daxili musiqi nitqini inkişaf etdirməyin ən gözəl yoludur. “İlin fəsilləri” təkcə fortepiano tədris repertuarının bir hissəsi deyil, həm də musiqi tərbiyəsinin bədii məktəbidir.

P.İ.Çaykovskinin “İlin fəsilləri” fortepiano silsiləsi musiqi pedaqogikasında çoxşaxəli əhəmiyyətə malik bir əsərdir. Bu silsilə təkcə bədii baxımdan deyil, həm də metodik cəhətdən dərin öyrənilməyə layiqdir. Hər bir pyes öz obrazlı məzmunu, emosional çalarları və texniki tələbləri ilə tələbənin musiqi inkişafına xidmət edir. Əsərin poetik ideyası təbiət və insan hisslərinin vəhdətinə əsaslanır. Çaykovski burada fəsillərin dəyişməsinə insan həyatının dövrləri ilə əlaqələndirərək dərin fəlsəfi məna yaradır.

“İlin fəsilləri” silsiləsi fortepiano öyrənən tələbələr üçün musiqi ifadəsinin incəliklərini mənimsəmək baxımından unikal materialdır. Burada ifağının diqqəti həm melodiyanın tənəffüsünə, həm də səsin rənginə yönəlir. Müəllim tələbəyə bu pyeslərin yalnız not mətnini deyil, onların daxili emosional dünyasını anlamağı öyrətməlidir. Çaykovskinin musiqisində hər bir dinamika, hər bir harmoniya dəyişməsi mənalıdır və bədii məqsədə xidmət edir. Tələbə bu mənanı duya biləndə, onun ifası canlı və inandırıcı səslənir.

Silsilədəki pyeslərdə müxtəlif ifa texnikaları müşahidə olunur: legato, stakkato, portamento, müxtəlif pedal üsulları və s. Bu texniki vasitələrin düzgün mənimsənilməsi tələbəyə daha sonrakı mürəkkəb əsərlərin ifasında böyük kömək göstərir. Müəllim metodik iş prosesində tələbənin barmaq çevikliyini, artikulyasiya dəqiqliyini və dinamikanı idarə etmə bacarığını sistemli şəkildə formalaşdırmalıdır. Hər pyesin ayrıca işlənməsi tələbənin həm musiqi, həm də analitik təfəkkürünü inkişaf etdirir.

“Yanvar gecələri” kimi pyeslərdə səsin dərinliyinə, “Barcarolla”da pedal texnikasına, “Payız mahnısı”nda isə fraza nəfəsinə xüsusi diqqət yönəldilməlidir. Çaykovski burada fortepiano poetik imkanlarını son dərəcə incə və zərif şəkildə göstərmişdir. Bu, tələbəyə səslə düşünməyi, musiqi cümlələrini canlı nitq kimi qurmağı öyrədir. İfa zamanı musiqi ifadəsinin məntiqi və emosional balansı qorunmalıdır.

Metodik baxımdan bu əsərlə işləmək müəllimdən yaradıcı yanaşma tələb edir. O, tələbənin səviyyəsini nəzərə alaraq, hər pyes üçün ayrıca pedaqoji məqsəd müəyyən etməlidir. Məsələn, başlanğıc mərhələdə məqsəd barmaq texnikasının formalaşması və səsin bərabərliyi, növbəti mərhələdə isə ifadəlilik və musiqi düşüncəsinin inkişafıdır. Hər bir pyes üzərində iş həm texniki, həm də emosional aspektləri əhatə etməlidir. “İlin fəsilləri” silsiləsi tələbələrdə musiqiyə bədii münasibət formalaşdırmaq üçün çox əlverişlidir. Burada musiqi ilə təsvir, təsəvvür və təxəyyül bir-birini tamamlayır. Tələbə bu əsərləri ifa edərkən təbiətin müxtəlif halları ilə öz daxili hissləri arasında əlaqə qurmağı öyrənir. Bu, onun musiqi duyumunu və emosional ifadə qabiliyyətini inkişaf etdirir.

Müəllim üçün əsas məsələ tələbəyə musiqidə duyğu və məna balansını tapmağı öyrətməkdir. Texniki mükəmməllik emosional dərinliklə birləşmədikdə, musiqi səthi səslənir. Buna görə də pedaqog tələbədən səs üzərində incə işləməyi və hər frazanın daxili məntiqini hiss etməyi tələb etməlidir. Hər bir pyesin tədrisində müəllim şagirdi həm təbiətin, həm də insan duyğularının bədii təzahürünü dərk etməyə yönəltməlidir.

Çaykovskinin “İlin fəsilləri” silsiləsi fortepiano tədrisində həm musiqi təxəyyülünü, həm də estetik zövqü formalaşdıran unikal bir məktəbdir. Burada sənətkarın lirizmi, melodik sadəliyi və dərin hissləri birləşərək tələbəyə əsl musiqi düşüncə mədəniyyətini öyrədir. Əsərin üzərində işləmək tələbəni səsin keyfiyyətinə, harmoniya hissində və frazanın nəfəsinə qarşı həssas edir. Bu silsilə gənc ifaçılarda emosional yetkinlik, səhnə mədəniyyəti və daxili intizam formalaşdırır.

“İlin fəsilləri” silsiləsi yalnız bir fortepiano əsəri deyil, həm də pedaqoji dəyəri çox yüksək olan metodik materialdır. Onun üzərində işləmək həm müəllim, həm də tələbə üçün yaradıcılıq prosesidir. Bu əsər musiqi tədrisində klassik irsin qorunması, emosional ifadənin inkişafı və estetik tərbiyənin möhkəmləndirilməsi baxımından böyük əhəmiyyət daşıyır. Çaykovskinin bu möhtəşəm silsiləsi tələbələrə musiqinin poetik dilini anlamağı, səs vasitəsilə duyğuları ifadə etməyi və musiqiyə dərin sevgi bəsləməyi öyrədir.

P.İ.Çaykovskinin fortepiano əsərləri tələbələrin texniki və bədii inkişafı üçün əvəzolunmaz mənbədir. Onun melodik xətti vokal xarakter daşıyır və tələbəyə frazaları nəfəsli şəkildə ifadə etməyi öyrədir. Harmoniya və ritm zənginliyi musiqi təfəkkürünü formalaşdırır. Dinamik kontrastların düzgün ifadəsi tələbələrin emosional idarəçiliyini artırır. Legato və stakkato texnikaları əsərlərin xarakterinə uyğun tədris olunmalıdır. Pedalizasiyanın incə idarəsi səsin rəngini və dərinliyini öyrədir. Çaykovskinin əsərləri musiqi nitqini, melodik ifadəni və bədii təxəyyülü inkişaf etdirir.

Metodik baxımdan müəllim tələbəyə hər pyesin bədii ideyasını anlamağı öyrətməlidir. Tələbə musiqi məzmununu hiss etməli və onu səs vasitəsilə çatdırmalıdır. Frazaların düzgün nəfəsi və uzunluğu ifaçının ifadə imkanlarını artırır. Barmaq çevikliyi və texniki dəqiqlik hər pyes üzərində işləməklə inkişaf etdirilir. Müxtəlif pedal üsullarını öyrənmək tələbəyə səsle rəngləmə və kontrast yaratma bacarığı verir. Dinamik dəyişiklikləri idarə etmək emosional dərinliyi formalaşdırır.

“İlin fəsilləri” silsiləsi pedaqoji baxımdan xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Hər bir ayın pyesi tələbənin musiqi təxəyyülünü, ritm hissini və bədii zövqünü inkişaf etdirir. Melodiyanın səliqəli ifası musiqi nitqini gücləndirir. Akkompanementlə melodiyanın balanslı birləşməsi tələbəyə səslərin harmonik və ritmik əlaqəsini öyrədir. Pedalın düzgün istifadəsi hər pyesin poetik ideyasını vurğulayır. Frazaların ifadəliliyi və tonun rəngi tələbənin bədii nitqini zənginləşdirir. Tələbə bu əsərlərlə işləyərkən həm texniki, həm də emosional bacarıqları birləşdirir. Texniki tərəfdən əsərlər barmaq çevikliyini, əl və barmaq koordinasiyasını, temp və ritm sabitliyini inkişaf etdirir. İfa zamanı musiqi ifadəsinin təbii axını və melodik vurğu diqqətə alınmalıdır. Müxtəlif ifa texnikaları tələbəyə stilistik dəqiqlik və fərdi interpretasiya bacarığı qazandırır. Pedalizasiyanın istifadəsi əsərin poetik təsirini artırır. Dinamik kontrastlar və fraza uzunluğu tələbəyə musiqi nitqini formalaşdırmağı öyrədir. Tələbə bu əsərləri öyrənərkən emosional və texniki tərəfləri sintez etməyi bacarmalıdır.

Ümumilikdə, Çaykovskinin fortepiano irsi tələbələrdə musiqi duyumu, səsle ifadə bacarığı və bədii zövqü inkişaf etdirir. Onun əsərləri pedaqoji material kimi istifadəyə yararlıdır. Tələbələr musiqi məzmununu dərk etməyi, texniki bacarıqları təkmilləşdirməyi və bədii interpretasiya yaratmağı öyrənirlər. Çaykovskinin fortepiano əsərləri səhnə mədəniyyətini və ifaçı bacarığını formalaşdırır. Müəllimlər üçün bu əsərlər tələbələrə musiqi nitqinə yönəltmək və yaradıcılıq bacarığını inkişaf etdirmək üçün effektiv vasitədir.

Bu irs tələbələrdə estetik tərbiyəni gücləndirir və klassik musiqi ənənələrini qorumağa kömək edir. Tələbə hər pyes üzərində işləyərkən emosional ifadəni və texniki dəqiqliyi balanslaşdırmağı öyrənir. Musiqi məzmununu duymaq və çatdırmaq bacarığı inkişaf edir. Çaykovskinin fortepiano əsərləri pedaqoji və bədii cəhətdən zəngin materialdır. Onlar tələbələrin yaradıcılıq potensialını artırır və musiqi təfəkkürünü dərinləşdirir.

«Во «Временах года» Чайковский использует элементы народной музыки, что придает произведению особую выразительность и национальный колорит». (“İlin fəsil-

ləri” silsiləsində Çaykovski xalq musiqisi elementlərindən istifadə etmişdir ki, bu da əsərə xüsusi ifadəlilik və milli rəng qatır) [2, s. 98].

Problemin aktuallığı. P.İ.Çaykovskinin fortepiano silsiləsi “İlin fəsilləri” tələbələrin texniki və bədii bacarıqlarının inkişafı üçün əvəzolunmaz materialdır. Müasir pedaqoji prosedə tələbələrin musiqi təfəkkürünü və ifadə qabiliyyətini inkişaf etdirmək üçün bu əsərlərin öyrədilməsi xüsusi önəm daşıyır. Silsilənin hər pyesi müxtəlif texniki və ifadə vasitələrini əhatə edərək, tədris prosesini zənginləşdirir.

Problemin yeniliyi. Bu mövzu üzrə iş tələbələr üçün konkret metodik tövsiyələr və interpretasiya üsullarını sistemləşdirir. “İlin fəsilləri” əsərlərinin pedaqoji imkanları elmi cəhətdən təhlil olunur. Əsərlərin hər ay üzrə fərqli xarakterinin öyrənilməsi tələbələrin musiqi təxəyyülünü və səsle ifadə bacarığını inkişaf etdirməkdə yenilikçi yanaşma təqdim edir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Metodik tövsiyələr müəllimlər və tələbələr üçün real tədris prosesində istifadə edilə bilər. Hər bir pyes üzərində iş tələbənin texniki, emosional və interpretativ bacarıqlarını inkişaf etdirir. Bu material fortepiano tədrisində effektiv və sistemli yanaşma təmin edir, tələbələrin musiqi mədəniyyətini və estetik zövqünü gücləndirir.

Ədəbiyyat

1. Левина, Л. Творчество П.И.Чайковского / Л.Левина, – Москва, –1980, –220 с.
2. Рахманова, Н. Русская музыка XIX века / Н.Рахманова, – Санкт-Петербург, –1995, –165 с.
3. Алексеев, А. История фортепианного искусства / А.Алексеев, – М, – 1988, – 415 с.

I.A.Ahmadova

Tchaikovsky`S Piano Cycle the Seasons (Methodical Recommendations for Students) Summary

Tchaikovsky`s piano cycle “The Seasons” serves as a valuable educational resource for students. Each piece reflects the character of its respective month, enhancing musical imagination and emotional expressiveness. Working with the cycle develops technical skills, performance accuracy, and harmonic balance. Using these pieces in teaching improves students` musical culture and deepens their understanding of Tchaikovsky`s piano heritage.

Keywords: student, cycle, music, P.Tchaikovsky, piano

И.А.Ахмедова

Фортепианный цикл «Времена года» П.Чайковского (методические рекомендации для студентов) Резюме

Фортепианный цикл П. Чайковского «Времена года» представляет собой ценное учебное пособие для студентов. Каждая пьеса отражает характерные черты соответствующего месяца, развивая музыкальное воображение и эмоциональную выразительность. Работа с циклом способствует формированию технических навыков, точности исполнения и гармоничного звучания. Использование этих пьес в учебном процессе повышает уровень музыкальной культуры студентов и помогает глубже понять наследие Чайковского.

Ключевые слова: студент, цикл, музыка, П.Чайковский, фортепиано

Rəyçi: sənət.f.d., dos. S.R.Sədirxanova

Redaksiyaya daxil olub: 20.10.2025